

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

КИФАК АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 336.71.078.3

**АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ
СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Якубовський Сергій Олексійович,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри світового господарства і міжнародних
економічних відносин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Циганов Сергій Андрійович,
Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри міжнародних фінансів

кандидат економічних наук, доцент
Біленко Юрій Іванович,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерства науки і освіти України,
завідувач кафедри міжнародного економічного аналізу
і фінансів

Захист відбудеться «28» грудня 2015 року о годині на засіданні спеціалізованої вченої ради у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005 м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «27» листопада 2015 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Ю. Б. Федунь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Світова банківська система формувалася сторіччями, створюючи здорове підґрунтя для функціонування ринкової економіки, забезпечуючи прискорений та полегшений обіг фінансових ресурсів та інструментів. Наразі регулювання банківської системи та оцінювання притаманних їй ризиків постає як вкрай актуальна проблема для країн східноєвропейського регіону, у тому числі й для України, за двох причин: по-перше, перерваний майже на 70 років за радянського режиму природний розвиток банківського сектору відновлювався у стислий термін, що створювало додатковий простір для помилок; по-друге, події глобальної фінансової кризи, що для України почалася 2008-го року, продемонстрували недосконалість існуючої системи регулювань по відношенню до складних фінансових інструментів та зовнішньої оцінки ризику – а саме помилки, повторення яких можна уникнути при запровадженні активного обігу складніших фінансових інструментів східноєвропейським регіоном за умови проведення відповідних запобіжних заходів регулятивного характеру й наявності відповідного інструментарію для якісного та кількісного аналізу ситуації. Не менш актуальною виступає і постійна потреба вдосконалити регуляторну базу та інструментарій аналізу відносно нових або ж мінливих напрямків розвитку національної фінансової сфери.

Значимий внесок у розробку проблеми регулювання банківських ризиків було зроблено зарубіжними дослідниками, включаючи батьків-засновників сучасної економічної науки: Р. Альфаро, С. В. Андерсоном, Р. Дж. Боуденом, К. Вайз, І. Велч, А. Гоял, А. Голлан, М. Джонс, М. Дрейманом, М. Зорге, М. Квагліаріелло, Г. Капріо, Дж. М. Кейнсом, Д. Кохрейн, Р. Левін, М. Ойо, Й. Л. Пенном, Р. Санта-Кларою, М. Свінбурном, Ф. А. Хайєком, Є. Ф. Фамою, М. Феррейра, О. Г. Франке, К. Р. Френчем, К. Ф. Шарпом та іншими.

Над даною проблемою працювало і багато українських та російських дослідників: Авер'янов В. Б., Афанасьєв В. Г., Атаманчук Г. В., Бачило І. Л., Бахрах Д. М., Белінська Я. В., Битяк Ю. П., Біленко Ю. І., Боринець С. Я., Васильченко З. М., Васюренко О. В., Вовчак О. Д., Вожжов А. П., Гальчинський А. С., Голосніченко І. П., Грабинський І. М., Дзюблюк О. В., Журавка Ф. О., Коваль Л. В., Козлов Ю. М., Кубко Є. Б., Курашвілі Б. П., Лазарєв Б. М., Лук'янець Д. М., Лютий І. О., Міщенко В. І., Мороз А. М., Науменкова С. В., Пуховкіна М. Ф., Примостка Л. О., Присяжнюк Ю. І., Савлук М. І., Смовженко Т. С., Туниця Т. Ю., Філіпенко А. С., Циганов С. А., Якубовський С. О., тощо.

Проведений аналіз наукових джерел свідчить про слабкість інструментарію оцінки, передбачення та аналізу банківських ризиків, наявного у використанні як регулятора банківської сфери, так і індивідуальних фінансових установ, в історичній ретроспективі, а також неповноту та нерівномірність запровадження рекомендацій з

банківського регулювання як у сфері взаємодії між регулятором та окремими фінансовими установами, так і у сфері застосування інструментів контролю за банківським ризиком на рівні індивідуальних фінансових установ. Необхідність вдосконалення наявного аналітичного інструментарію для якісної та кількісної характеристики банківського ризику та способів його застосування з метою підвищення стійкості фінансової системи (і, відповідно, рівня соціально-економічного розвитку країни) зумовила вибір теми дисертації, а також визначила її мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах науково-дослідної теми кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: «Стійкий розвиток національних економік в умовах нестабільності світової валютно-фінансової системи», номер державної реєстрації 0106U012136. Особистий внесок автора полягає в оцінюванні факторів ризику національних банківських систем та способів їх попередження.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних основ вимірювання банківського ризику, а саме виявлення слабких місць і вдосконалення інституційних та аналітичних механізмів попередження та запобігання фінансових криз, а також формулювання науково-практичних рекомендацій щодо регулювання національних банківських систем в умовах сучасних кризових викликів.

Відповідно до визначеної мети були сформульовані наступні завдання:

- узагальнити існуючі теоретичні підходи до класифікації банківських ризиків та джерел їх походження;
- систематизувати сучасні наукові напрацювання та напрямки досліджень у сфері визначення факторів та регулювання ризику банківських систем;
- проаналізувати теоретико-методологічні та концептуальні підходи до механізмів якісного та кількісного визначення факторів ризику;
- розкрити сутність регулятивних вимог наднаціональних фінансових установ у їх історичній динаміці;
- визначити вплив особливостей національного політично-правового поля та економічного середовища на запровадження рекомендацій світової фінансової спільноти із підвищення стабільності банківських систем;
- розробити методичний інструментарій якісної та кількісної оцінки банківського ризику як на системному рівні, так і для індивідуальних фінансових установ;
- виявити передумови регулювання ризику у банківській системі України;
- перевірити статистичну стійкість використання індикатору раннього попередження на базі ціни одиниці праці в Україні;

- сформулювати рекомендації щодо підвищення стабільності національної банківської системи України.

Об'єктом дослідження виступає процес вимірювання та регулювання ризиків банківських систем країн світу.

Предметом дослідження є інституційні та аналітичні механізми попередження та запобігання фінансовим кризам, а також забезпечення стабільності фінансових систем у періоди економічного зростання.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дисертаційного дослідження є основні положення теорії кількісного вимірювання банківських ризиків та теорій банківських криз, а також наукові праці та емпіричні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених із механізмів аналізу, попередження, якісного та кількісного визначення факторів банківського ризику.

Системність підходу зумовила використання як загальнонаукових, так і спеціальних економічних методів дослідження. Для дослідження теоретико-методологічних засад визначення банківських ризиків використано методи абстрагування, систематизації та класифікації, аналізу та синтезу. Подальше формулювання рекомендацій та гіпотез для емпіричного дослідження зумовило використання групи логічних методів: індукції, дедукції, групування та порівняння. Подальше дослідження та перевірка висловлених гіпотез та запропонованих методів попередження та вимірювання ризиків зумовлює використання як загально-математичних, так і спеціальних економічних методів регресійного аналізу: кластерний та кореляційний аналіз, метод найменших квадратів, метод перших різниць. Перевірка стійкості отриманих результатів проводитиметься з використанням тестових методик Стюдента, Фішера, Дарбіна-Вотсона, Бройча-Годфрі, Вайта - а також метод факторів здуття варіації та одиничного кореня.

В якості інформаційної бази використано наукові дослідження та емпіричні праці вітчизняних та закордонних вчених, дані вітчизняних та світових регуляторних (Міжнародний валютний фонд, Європейський центральний банк, Національний банк України, тощо) та статистичних (Європейське бюро статистики, Державний комітет статистики, національні статистичні бюро країн Європи та Північної Америки, тощо) інституцій, матеріали міжнародних конференцій та дані емпіричних праць, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше:

- розроблено науково-методичний інструментарій раннього попередження макроекономічних хвилювань на основі використання показника вартості одиниці праці, що полягає у моніторингу зміни динаміки вартості одиниці праці із встановленням критичних точок в залежності від різних характерних ознак економічного розвитку країн, який має високу статистичну стійкість та

пояснювальну силу методами регресійного аналізу, використання якого розширює доступний для індивідуальних фінансових установ інструментарій оцінки стану національної економіки з метою превентивного зменшення ризик-апетиту та акумулювання резервів ліквідності для суттєвого зниження ціни ризику у разі настання кризових явищ;

удосконалено:

- індикатор раннього попередження на основі вартості одиниці праці та інтервали його двоступеневих критичних значень для використання на рівні індивідуальних фінансових установ з метою сигналізування про необхідність перегляду внутрішньої політики акумулювання високоліквідних запасів. Перевірено функціонування індикатора в історичній ретроспективі для України та ряду європейських країн. На відміну від аналогічних напрацювань та використовуваних індикаторів раннього попередження, запропонований індикатор на базі вартості одиниці праці є простим для використання індивідуальної фінансової установи, не вимагає індивідуального встановлення критичного значення для кожної точки спостереження, має лише один рівень агрегування та в історичній ретроспективі демонструє як попередження кризових явищ у своїй динаміці, так і поточний стан національної економіки через абсолютні та відносні значення показника;

- теоретичні підходи до класифікації банківських ризиків за джерелами їх походження, запропоновано її доповнення стратегічним ризиком через чітке виділення з операційного ризику можливості свідомого прийняття надмірно ризикової стратегії для забезпечення установі високої норми прибутку через премії за ризик;

- теоретико-методичні та концептуальні підходи до механізмів чисельного визначення факторів ризику, зокрема аргументована можливість вибіркового використання даних із стаціонарністю рівня для первинного регресійного аналізу при роботі з макропоказниками, запропоновані способи використання даних про вартість одиниці праці в умовах нерепрезентативності офіційних даних від національних статистичних агентств через пул інформації з опитувальників індивідуальних фінансових установ, отримання розрахункового показника витратним методом із зосередженням на індикативних галузях національного виробництва, зважування та агрегування різних методів, тощо;

набули подальшого розвитку:

- пояснення впливу особливостей національного політико-правового поля та економічного середовища на запровадження рекомендацій світової фінансової спільноти із підвищення стабільності банківських систем, зокрема ідентифіковано перешкоди для запровадження рекомендацій у країнах з розвинутими фінансовими ринками, виділено можливі причини лише формального запровадження

рекомендацій наднаціональним регулятором – а також неможливості формального запровадження для конкретних юрисдикцій;

- обґрунтування стратегічних пріоритетів щодо формування регулятором сприятливого макроекономічного середовища для забезпечення високого рівня стійкості національної банківської системи через підвищення прозорості регулювання сумісних із банківською справою сфер (оподаткування, фінансового ринку, тощо) та підвищення рівня довіри до регулятора через запровадження й дотримання відкритої для учасників ринку програми дій;

- організаційно-економічні засади контролю за ризиками на рівні індивідуальних фінансових установ, зокрема обґрунтовано необхідність використання незалежних від регулятора інструментів для запобігання лагу у прийнятті рішень та перехресної перевірки результатів макроаналізу та даних рівня окремих учасників ринку, розкрито механізм персоналізованого моніторингу регулятора над системостворюючими фінансовими установами країн з низьким рівнем прозорості законодавчого середовища без збільшення адміністративного тиску на індивідуальні установи;

- дослідження відносної динаміки регулювання національних фінансових та банківських систем у країнах різних типів та ретроспективних наслідків основних відмінностей у такій динаміці, зокрема важливість адаптування вимог до фінансової стійкості для країн з розвинутим фондовим ринком – і порівняно низький, попри слабкий рівень запровадження таких вимог, пріоритет введення запропонованих наднаціональним регулятором підходів до структурування внутрішнього контролю за ризиком. З іншого боку, для країн з фінансовим ринком, що розвивається, продемонстровано прямо протилежний історичний результат.

Практичне значення одержаних результатів. В результаті дослідження розроблено низку рекомендацій для попередження та кількісного визначення банківських ризиків, що можуть становити загрозу для стабільності національних фінансових систем. Дані розробки можуть бути застосовані національними банківськими регуляторами для попередження фінансових криз та пом'якшення їх наслідків, індивідуальними фінансовими установами для вдосконалення внутрішньої системи контролю за ризиками, а також науковцями для подальшого вдосконалення напрацювань та інкорпорування у навчальний матеріал.

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, зокрема, результати аналізу поточної політики у сфері банківського регулювання та обмеження обігу готівкових коштів, а також запропонований механізм раннього попередження для передбачення макроекономічних хвилювань на рівні індивідуальних фінансових установ, було використано у структуруванні внутрішнього робочого процесу банку "Михайлівський". Запропонований механізм оцінювання макроекономічних хвилювань для передбачення змін цін у

зовнішньоекономічній діяльності, а також рекомендації до вдосконалення національного економічного середовища використано у поточній торговельній діяльності групи компаній «Вектор Ойл Трейд» та «АТУ Агробуд Плюс». Рекомендації до вдосконалення національного економічного середовища силами регулятора було використано юридичною фірмою "АНК" в процесі формулювання нормотворчих рекомендацій у відкритих зверненнях до Верховної ради України та Одеської міської ради.

Теоретичні розробки та сформульовані гіпотези було запроваджено до навчального процесу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, зокрема в рамках семінарів до спецкурсу «Міжнародний рух фінансових ресурсів» кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі наукові результати, що викладені у дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорено на наукових семінарах кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, а також апробовано на таких міжнародних і всеукраїнських конференціях, науково-практичних семінарах: «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності», п'ята міжнародна науково-практична конференція, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, 24-25 квітня 2015 р.); «Актуальні проблеми міжнародних відносин (Світове співтовариство: глобальні та регіональні виклики)», Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 16 жовтня 2014); «Добробут націй в умовах глобальної нестабільності», четверта міжнародна науково-практична конференція, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, 25-26 квітня 2014 р.); «Современные тенденции развития экономики, управления и права», Видавничий дім Міжнародного центру науково-дослідних проєктів (Санкт-Петербург, РФ, грудень 2012); «Plekhanov-Konstanz Summer School on Recent Developments in Quantitative Risk Management», проєкт Московського університету імені Плеханова у Університеті Констанцу (Констанц, ФРН, серпень 2012); «Asset Pricing Puzzles», Університет Констанцу (Констанц, ФРН, лютий 2012); «Financial Instability and Institutional Reforms», Університет Констанцу (Констанц, ФРН, травень 2011).

Публікації. За темою дисертації автором самостійно та у співавторстві опубліковано 12 наукових робіт, 5 з яких у провідних наукових фахових виданнях України, 1 стаття у міжнародному журналі, 1 монографія. Загальний обсяг публікацій становить 6,7 д.а., з яких особисто автору належить 6,5 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, обсяг основного тексту викладено на 167 сторінках. Робота містить 9 аналітичних таблиць і 7 рисунків. Перелік використаних джерел налічує 170 найменування, яке подано на 15 сторінках. Додатки містять 10 рисунків та 10 таблиць на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значимість отриманих результатів та подано відомості про їх апробацію.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади регулювання та вимірювання банківського ризику»** було узагальнено та систематизовано напрацювання вчених України та країн світу у сфері банківського регулювання за останні роки, виділено теми, які потребують подальших досліджень, а саме переробку ієрархії банківського регулювання, вдосконалення інструментарію кількісного вимірювання ризику та перегляд норм, якими врегульовано фінансові відносини, у тому числі крізь призму напрацювань психологів та біхевіористів.

На основі узагальнення емпіричних праць з вивчення ефективності наявного інструментарію попередження макроекономічних хвилювань (Р. Альфаро, О. Богун, М. Джоунс, М. Дрейман, М. Зорге, О. Перепьолкіна, М. Свінбурн, П. Хоонтракул, Г. Франке, К. Фурфін) встановлено неспроможність у історичній ретроспективі передбачити хвилі макроекономічних криз за допомогою існуючого інструментарію.

Аналіз сучасних теоретичних наукових напрацювань демонструє акцент як вітчизняних, так і зарубіжних науковців на залученні нових факторних змінних, удосконаленні наявного або розробці принципово нового прогностного інструментарію. Так Інаноглу та Якобс вдосконалили використання мірила ризику VAR (Value-at-risk) в цілях індивідуальних фінансових установ за допомогою методу копул. Копула виконує функцію агрегування, у той час як ймовірнісні розподіли індивідуальних факторів допускають окреме обчислення і несуть всю повноту інформації про такий індивідуальний фактор, що дозволяє зберегти характеристики окремих ризиків при комплексному їх оцінюванні.

Новий підхід до прогнозування економічних показників, розроблений в першу чергу для передбачення доходів від цінних паперів, було представлено Феррейро та Санта-Кларою. Метод суми частин передбачає розбиття дохідності цінних паперів на три основні складові: співвідношення дивідендів до ціни, темпи приросту дохідності і темпи зростання співвідношення доходу до ціни. Окреме прогнозування кожної із складових, враховуючи їх різні часові характеристики, дозволяло

науковцям досягти більшої прогнозової точності як у самій теоретичній конструкції, так і де-факто в історичній ретроспективі під час емпіричної перевірки висунутих гіпотез.

Логарифмування дозволяє розділити дохідність цінних паперів на відокремлені доданки з тих самих компонентів: співвідношення виплачених дивідендів до ціни інструменту, темпу приросту співвідношення ціни до дохідності та темпу приросту власне дохідності. У подальшому аналізі окреме моделювання таких доданків із компілюванням результатів у розрахунковий прогноз бажаної змінної (дохідності обраного інструменту) дозволяє підвищити точність та стійкість прогнозного показника.

Таким чином, у ході проведеного дослідження визначено сукупність типів банківського ризику та наявний інструментарій його кількісного передбачення, а також сучасні розробки із вдосконалення аналітичного інструментарію. Зроблено висновок про прогнозну слабкість наявного інструментарію у історичній ретроспективі та необхідність розробки новітніх підходів до передбачення макроекономічних хвилювань.

У другому розділі «**Регулювання і попередження банківського ризику у країнах Європейського Союзу**» досліджено еволюцію банківського регулювання на міжнародному рівні, оцінено ефективність запровадження рекомендацій Базельського комітету в рамках окремих економік та запропоновано використання вартості одиниці праці в якості індикатора раннього попередження.

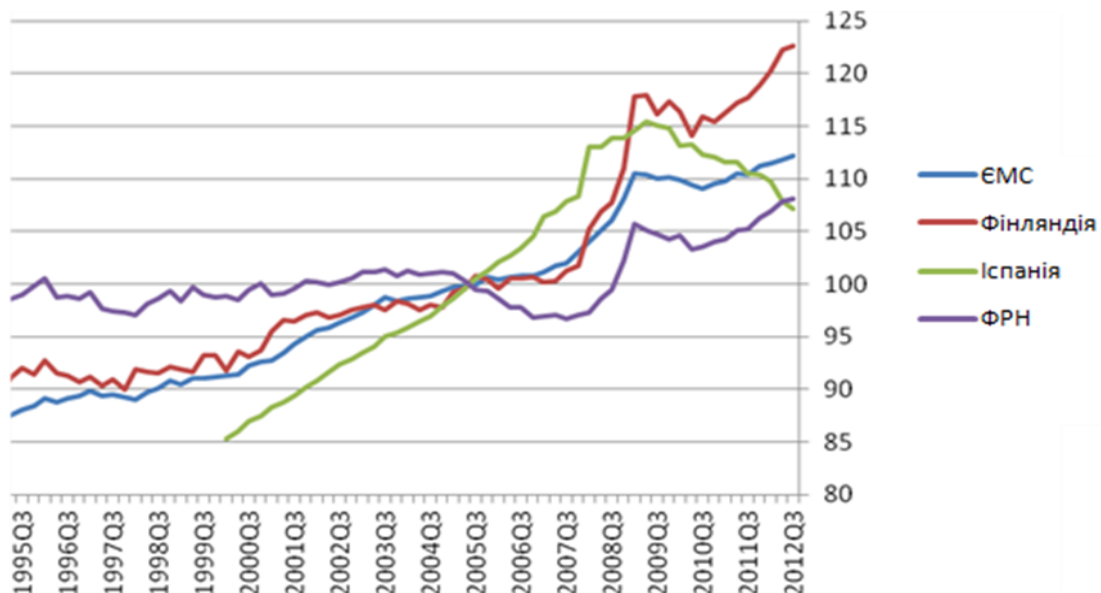

Рис. 1. Динаміка вартості одиниці праці, поквартально

Джерело: складено за даними Eurostat Government Finance Statistics [Електронний ресурс]: за статистичними даними Євростат / Статистика Євростат. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/main_tables>

Запропоновано використання вартості одиниці праці для попередження можливих макроекономічних шоків і завчасної адаптації стратегії індивідуальними фінансовими установами, а також прогнозування рівня шоку, що дає індикатор із рядом переваг для рівня індивідуальних фінансових установ.

$$\log(\text{UL_COSTS_EMU}) = C(1)*\log(\text{CAPRES_OUTST}) + C(2)*\log(\text{DEBTSEC_EUR_EMU}/\text{GDP_EMU}) + C(3)*\log(\text{GOVDEBT_EMU}/\text{HICP}) + C(4)*\log(\text{LOANS_HH}/\text{HICP}) + C(5)*\text{LOANDEM_ENT_EMU} + C(6) \quad (1),$$

де UL_COSTS_EMU – вартість одиниці праці для ЄМС (у євро), CAPRES_OUTST – сукупні капітальні резерви у банківських системах країн ЄМС (у євро), DEBTSEC_EUR_EMU – обсяг деномінованих у євро позикових інструментів (у євро), GDP_EMU – сукупний ВВП країн ЄМС (у євро), GOVDEBT_EMU – державний борг країн ЄМС (у євро), HICP – індекс цін споживачів (індекс), LOANS_HH – обсяг боргових зобов'язань домогосподарств (у євро), LOANDEM_ENT_EMU – попит на кредити юридичним особам у країнах ЄМС (індекс).

Таблиця 1

Базова модель для ЄМС

	C(1)	C(2)	C(3)	C(4)	C(5)	C(6)
Коефіцієнт	0,142	0,244	0,108	0,283	-0,0005	2,225
t-статистика	10,237**	4,982**	4,046**	6,613**	-6,109**	6,048**

$$AR^2 \quad 0,987$$

Джерело: розраховано автором

Примітка: * – гіпотезу можна відхилити на рівні статистичної значимості 10%, ** – 5%, *** – 1%.

За результатами регресійного аналізу вартості одиниці праці у зв'язку з ключовими макроекономічними та фінансовими показниками Європейського монетарного союзу (ЄМС), Іспанії, ФРН та Фінляндії продемонстровано можливість вартості одиниці праці виступати індикатором стану та проксі для досить широкої сфери національних економік різного типу, доведено статистичну стійкість зворотного зв'язку та збереження виявлених взаємозв'язків у випадку корекції на можливу нестационарність рівня.

$$D(\text{NONMFIDEP_EUR_SPAIN}/\text{GOVDEBT_SPAIN}) = C(1)*\text{LOANDEM_ENT_SPAIN} + C(2)*D(\text{LOANS_TOTAL}) + C(3)*D(\text{UL_COSTS_SPAIN}) + C(4) \quad (2),$$

де UL_COSTS_SPAIN – вартість одиниці праці для Іспанії (у євро), $GOVDEBT_SPAIN$ – суверенний борг Іспанії (у євро), $GOVDEBT_SPAIN$ – державний борг Іспанії (у євро), $LOANS_TOTAL$ – сукупний обсяг боргових зобов'язань у банківській системі (у євро), $LOANDEM_ENT_SPAIN$ – попит на кредити юридичним особам у Іспанії (індекс).

Таблиця 2

Модифікована модель для Іспанії у перших різницях

	C(1)	C(2)	C(3)	C(4)
Коефіцієнт	32,714	0,003	587,204	-608,111
t-статистика	4,874***	3,109***	2,550**	-2,102**

$$AR^2 \quad 0,614$$

Джерело: розраховано автором

Примітка: * – гіпотезу можна відхилити на рівні статистичної значимості 10%, ** – 5%, *** – 1%.

Таким чином, проаналізовано еволюцію рекомендацій Базельського комітету та ступінь їх запровадження у окремих національних економіках; зроблено висновок, що побудова прогнозного інструментарію на основі вартості одиниці праці може виступати індикатором основних макроекономічних показників національної економіки.

У третьому розділі «**Напрямки банківського регулювання ризику в Україні в умовах нестабільності та зародження фондового ринку**» проаналізовано генезу банківської системи України, шляхом побудови багатофакторних регресій адаптовано індикатор на основі вартості одиниці праці для вітчизняної банківської системи.

Виділено основні характеристичні параметри банківської системи України, як-от доларизація, рудиментарний фондовий ринок, загальна нестабільність середовища, диспропорційність розподілу капіталу, мінлива курсова політика регулятора.

Було сформульовано ряд рекомендацій до адміністрування контролю за банківським ризиком в Україні, найбільш ефективною з яких вбачається збільшення прозорості регулятивної бази у споріднених із банківською сферах: оподаткуванні, регулюванні обігу цінних паперів, тощо; а також запровадження програм заходів, спрямованих на підвищення довіри до національного банківського регулятора. Методами регресійного аналізу підтверджено суттєвий статистичний зв'язок із макроекономічними індикаторами вітчизняної економіки, доведено його статистичну значимість при корекції на можливу нестационарність рівня.

$$D(AV_MS(-1)) = C(1)*D(HIGH_LIQ_RATIO(3)) + C(2)*D(NPL_RATIO(-1)) + C(3)*D(GDP) + C(4) \quad (3),$$

де AV_MS – середня заробітна плата за методологією Національного банку України (у гривнях), HIGH_LIQ_RATIO – частка високоліквідних активів в цілому у банківській системі України (частка), NPL_RATIO – відсоток безнадійних позик за банківською системою України (у відсотках), GDP – сукупний ВВП України (у гривнях).

Таблиця 3

Модель у перших різницях для України

	C(1)	C(2)	C(3)	C(4)
Коефіцієнт	-826,885	-368,599	0,000557	70,840
t-статистика	-2,169*	-4,284**	2,879**	9,384

$$AR^2 \quad 0,573$$

Джерело: розраховано автором

Примітка: * – гіпотезу можна відхилити на рівні статистичної значимості 10%, ** – 5%, *** – 1%.

Запропоновано індикатор раннього попередження із критичними значеннями на основі найменшого поміченого відхилення динаміки кластеру переферійних (менш стабільних, більш близьких до України за економічною кон'юнктурою) країн Євразії (Португалії, Італії, Іспанії, Греції, Ірландії) за часи кризових хвиль 2007-2008 рр.

Перевірено запропонований показник для України; м'які критичні значення (підстави для хвилювання та перегляду стратегії) у 2006-2013 рр. проявляються багаторазово, що знову свідчить про загальну нестабільність національного середовища та можливу необхідність перегляду використовуваного показника із доповненням його зваженою компонентою із меншою волатильністю.

Жорсткі ж критичні значення створювали б підстави для відносно більш активних дій у 1-2 кварталі 2008-го (до кризи вітчизняної металургії та відчутного ефекту глобальної фінансової кризи на національну економіку) та у 4-му кварталі 2010-го (апогей короткострокового спаду доходів населення в результаті рецесії).

Отже, використання методів регресійного аналізу доводить збереження стійкості статистичних зв'язків вартості одиниці праці з ключовими національними макроекономічними індикаторами і на вітчизняному рівні, що підтверджує перспективність подальшої дослідницької роботи у визначеному напрямку.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено аналіз проблеми антикризового регулювання національних банківських систем, що дозволило оцінити її вплив на світові економічні процеси та визначити основні методи її подолання. За підсумками дослідження сформульовано такі висновки теоретичного та практичного характеру:

1. Дослідження теоретичних підходів до класифікації банківських ризиків та джерел їх походження дало змогу запропонувати доповнення її стратегічним типом ризику – ймовірністю свідомого зниження рівня стійкості компанії задля отримання більшого рівня прибутку. На додачу до типових класів джерел ризику, вважаємо за необхідне звернути увагу на неповноту класичного визначення операційного ризику, яке охоплює суб'єктивні та об'єктивні помилки під час робочого процесу фінансової установи чи задіяних в операції контрагентів – та не охоплює цілеспрямований саботаж стійкості фінансової установи як для досягнення вищого рівня прибутковості через використання більш ризикових інструментів досягнення певної більш конкретної мети. Зважаючи на це, запропоновано виділити стратегічний ризик, що полягає у свідомому виборі надмірно ризикової стратегії діяльності установи – яка, попри можливу шкідливість для контрагентів та економічного середовища в цілому, може пропонувати більший очікуваний прибуток для акціонерів та/чи менеджменту конкретної фінансової установи.

2. Систематизація досліджень науковців Західної та Центральної Європи, Північної Америки та Азії у сфері банківського регулювання ризику за останні роки дозволила виявити проблемні питання, що потребують наукової доробки, а саме переробка ієрархії банківського регулювання, вдосконалення інструментарію кількісного вимірювання ризику та перегляд норм, якими врегульовано фінансові відносини, регулювання секьюритизованих пулів, балансування та деконцентрація вимог фінансового важеля, доцільність створення єдиної наддержавної регулюючої установи, тощо.

3. Аналіз існуючих теоретико-методологічних та концептуальних підходів до механізмів якісного та кількісного визначення факторів ризику дозволив визначити слабкість наявного прогностного інструментарію у попередженні та обчисленні ризиків в історичній ретроспективі. Запропоновано вдосконалення використовуваного прогностного інструментарію не через ускладнення та залучення додаткових факторних змінних, а через спрощення та застосування альтернативних проксі. До того ж, через наявність суттєвих статистичних недоліків у застосовуваних в економетричному аналізі вибірках даних – переважно коротких часових рядів із статистично суттєвими трендами, частими різкими шоками як від факторів, включених до стандартного модельного середовища, так і від все ще інкорпорованих до білого шуму, – необхідним для висування гіпотез за

результатами емпіричного аналізу факторів банківського ризику є попередня ґрунтовна перевірка побудованих моделей за тестовими методиками Стьюдента, Фішера, Дарбіна-Вотсона, Вайта, Бройча-Голдфрі, а також методів одиничного кореня та факторів здуття інфляції.

4. Вивчення регулятивних вимог наднаціональних фінансових установ щодо контролю за банківськими ризиками продемонструвало, що наявний інструментарій, особливо на рівні індивідуальних фінансових установ, був нездатним до адекватного передбачення масштабу ураження кризових хвиль 2007-2008 рр. Серед причин виділяються такі як: слабкість рейтингової методології для складних фінансових інструментів, відсутність повної відкритості інформації окремих банківських установ для регуляторів та учасників ринку інших країн, конфлікт інтересів між банківським регулятором, політичною елітою та бізнесом, національні особливості банківського регулювання та інші.

5. Дослідження відносної динаміки запровадження рекомендацій Базельського комітету продемонструвало досить низький рівень їх імплементації у національній економіці та асиметрію як у ступеню запровадження, так і у ефективності більш ранніх наборів рекомендацій серед країн світу. Суттєва різниця у динаміці зважених фінансових результатів у банках Єврозони, відсутність статистичної значимості досліджуваних зв'язків в Азійському регіоні та неспроможність декларовано високого рівня капіталізації запобігти Азійській кризі кінця 90-х років дозволяє стверджувати про недостатність висунутих в рамках першого пакету рекомендацій Базельського комітету вимог, а саме недостатню системність підходу – встановлені вимоги до резервування повинні були мати ефект, проте їх повноцінне запровадження вимагало наявності відповідної правової сфери, дисципліни і сталої практики фінансової звітності, відсутності прямого чи опосередкованого втручання держави, тощо.

Аналіз Базелю III показав, що швидке запровадження на наднаціональному рівні поки не відповідає фактичній ситуації на місцях (а саме у національному законодавстві окремих економік), що підкреслює компромісну природу рекомендацій Базельського комітету і важливість врахування локальних особливостей фінансових систем при побудові систем контролю за банківським ризиком. Відносно слабкий прогрес національних регуляторів у запровадженні рекомендацій Базелю III можна пояснити в тому числі намаганням сформулювати подвійні регулятивні стандарти для максимізації поточної цілі розвитку країни балансуванням обмеження ухилення власних підприємств від податків – та створенням додаткових можливостей для ухилення чи оптимізації для підприємств з інших країн.

6. Для попередження макроекономічних шоків і завчасної адаптації відповідних стратегій індивідуальними фінансовими установами, а також

прогнозування рівня шоку, запропоновано інструментарій на основі використання показника вартості одиниці праці, що полягає у моніторингу зміни динаміки вартості одиниці праці із встановленням критичних точок в залежності від різних характерних ознак економічного розвитку країн. Проведений регресійний аналіз із використанням макроекономічних даних країн Європейського монетарного союзу дозволяє виділити наступні особливості використання даного інструментарію:

- простий для імплементації на рівні індивідуальних фінансових установ через відсутність необхідності збору та нормалізації даних різних показників із окремих джерел та відносно меншою волатильністю порівняно з типовими ціновими індикаторами раннього попередження завдяки меншій кількості моментів функцій, що потребують оцінювання;

- необхідні для аналізу дані доступні безпосередньо індивідуальній банківській установі без потреби у залученні інформації з зовнішніх джерел, що дозволяє використовувати індикатор у рамках системи аналітичного інструментарію установи для корекції на можливий лаг та/або викривлення даних з офіційних джерел;

- у своїй динаміці показник випереджає макроекономічні шоки на національному рівні; такий зв'язок проявляється у другому або третьому моменті функції вартості одиниці праці в залежності від типу досліджуваної національної економіки та стадії економічного циклу;

- демонструє стійкий статистичний взаємозв'язок із ключовими макроекономічними індикаторами. Підтвердженість причинно-наслідкового зв'язку і, відповідно, високої очікуваної інформативності показника вартості одиниці праці для прогнозних моделей відносно використаних макроекономічних показників виступає другорядним питанням при використанні вартості одиниці праці в якості проксі для конструювання індикаторів раннього попередження, зокрема з метою зменшення лагу для точного відображення поточної ситуації;

- в історичній ретроспективі стійкий до нестаціонарності рівня у використуваних даних, що забезпечує стабільність прогнозного середовища попри бізнес-цикли та кризові коливання.

7. Дослідження передумов регулювання ризику в українській банківській системі дозволило виділити її основні характеристичні параметри, як-от доларизація, рудиментарний фондовий ринок, загальна нестабільність середовища, диспропорційність розподілу капіталу, мінлива курсова політика регулятора. Зазначено, що за роки незалежності було здійснено небезуспішні спроби зменшити рівень тінізації та доларизації економіки, тим не менш остаточного рішення дані проблеми не знайшли.

8. Перевірка гіпотези про можливість використання показника вартості одиниці праці у вітчизняних умовах методами регресійного аналізу підтверджує

статистичну значимість та стійкість показника. Адаптування до вітчизняних умов гіпотези про використання вартості одиниці праці в якості індикатору раннього попередження макроекономічних хвилювань дозволило на основі ретроспективного співставлення динаміки показника у країнах Європейського Союзу сформулювати спеціальні критичні значення до обраного показника вартості одиниці праці, які можуть бути підставою для хвилювання, перегляду ризиковості операційної стратегії та стратегії резервування, позапланового поверхневого внутрішнього аудиту фінансової установи (підстави меншої критичності); також зазначено критичні значення, які можуть бути підставою для пасивного стягнення ліквідності (згортання програм агресивного кредитування і відкриття ризикових позицій на валютних та фондових ринках) і позапланового стрес-тестування (підстави більшої критичності).

9. Огляд поточного стану фінансової системи України і відповідної регулятивної бази зумовив виділення рекомендацій із збільшення прозорості та прибирання конфліктних норм у різних сферах, споріднених з банківською – як-от оподаткування, обіг цінних паперів, адміністрування реєстрації та переходу права власності, тощо – у розряд пріоритетних рекомендацій для підвищення рівня фінансової стабільності національної економічної системи. Не менш важливим є підвищення ефективності функціонування національного регулятора через відновлення довіри до його дій та урізноманітнення систем дружнього моніторингу за діяльністю індивідуальних фінансових установ. Вважається доцільною робота національного банківського регулятора на майбутнє із збільшенням публічної активності, встановленням чіткої програми можливих регулятивних дій, дотримання її та публічного звітування про успішне дотримання задля формування кредиту довіри, з метою майбутнього використання для запобігання паніки економічних агентів під час кризових явищ у банківській системі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники:

1. Kyfak A. Bank regulation in Ukraine and Russia / Kyfak A. // Universitaet Konstanz, 2012. – 71 p.

Публікації у наукових виданнях іноземних держав:

2. Kyfak A. Unit labour cost as an early warning indicator for individual financial institutions / Kyfak A. // European Applied Sciences – 2015. – №3. – P. 109-112.
3. Kyfak A. Day of the weak effects, year end effects / Kyfak A. // Asset pricing puzzles, Universitaet Konstanz, 2012. – 18 p.

4. Kyfak A., Widmann T., Stress-Testing Financial Systems / Financial instability and institutional reforms – Universitaet Konstanz, 2011 - 32 p. (Особистий внесок дисертанта: проаналізовано кількісні вади стрес-тестування та результати його застосування у історичній ретроспективі).

Публікації у наукових фахових виданнях:

5. Кифак А.О. Ціна одиниці праці як індикатор макроекономічних хвилювань для фінансових установ [Електронний ресурс] / А. О. Кифак // Ефективна економіка – 2014. – №4. – 30 квітня – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2924>.
6. Кифак А.О. Виклики у сфері банківського регулювання України у трансформаційний період / А. О. Кифак // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 122 (частина I). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2014. – С. 188-197.
7. Кифак А.О. Ефективність банківського регулювання в умовах глобальної економіки: погляд з азійського регіону / А. О. Кифак // Науковий вісник Одеського державного економічного університету – 2013. – №5 (184). – С. 21-28
8. Кифак А.О. Дослідження ефективності банківського регулювання в умовах глобальних дисбалансів: досвід країн Європи та Північної Америки / А. О. Кифак // Науковий вісник Одеського державного економічного університету – 2012. – №27 (179). – С. 23-32.
9. Кифак А.О. Методологія дослідження ефективності банківського регулювання в умовах глобальної економіки / А. О. Кифак // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – 2012. – №26 (178). – С. 59-66.

Публікації в інших виданнях:

10. Кифак А.О. Вимірювання ризику в банківських системах в умовах сучасних кризових викликів / А. О. Кифак // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності. Збірник наукових праць п'ятої міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – 2015.– С. 95-96.
11. Кифак А.О. Регулювання національних банківських систем в умовах глобальної нестабільності / А. О. Кифак // Добробут націй в умовах глобальної нестабільності. Збірник наукових праць четвертої міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – 2014.– С. 97-99.

12. Кифак А.О. Bank regulation in the EU: lessons for Ukraine / А. О. Кифак // Современные тенденции развития экономики, управления и права, Санкт-Петербург, 2012. – С. 223-229.

АНОТАЦІЯ

Кифак А.О. Антикризове регулювання національних банківських систем в умовах глобальної фінансової нестабільності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено розвитку теоретико-методичних основ регулювання банківської системи, зокрема інструментарію кількісного аналізу банківського ризику.

Проаналізовано джерела банківського ризику. Обґрунтовано, що наявний аналітичний інструментарій в історичній ретроспективі демонструє слабку можливість передбачення макроекономічних хвилювань. Запропоновано науково-методичний інструментарій побудови індикатора раннього попередження на основі показника вартості одиниці праці, доведено значимість зв'язку за допомогою регресійного аналізу.

Оцінено відносну динаміку запровадження рекомендацій Базельського комітету. Визначені напрямки державного регулювання банківської системи, реалізація яких урядами країн з ринком, що формується, дозволить підвищити стабільність національних фінансових систем.

Ключові слова: банківське регулювання, стійкість національної банківської системи, вартість одиниці праці, індикатор раннього попередження, банківський ризик.

АННОТАЦИЯ

Кифак А.А. Антикризисное регулирование национальных банковских систем в условиях глобальной финансовой нестабильности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка Министерства образования и науки Украины, Львов, 2015.

Диссертационная работа посвящена развитию теоретико-методических основ регулирования банковской системы, в частности инструментария количественного анализа банковского риска.

Изучены источники банковского риска. Обосновано, что существующий аналитический инструментарий в исторической ретроспективе демонстрирует

слабую возможность предупреждения макроэкономических волнений. Предложен научно-методический инструментарий построения индикатора раннего предупреждения на основе показателя стоимости единицы труда, доказана значимость связи при помощи регрессионного анализа.

Оценена относительная динамика внедрения рекомендаций Базельского комитета. Определены направления государственного регулирования банковской системы, реализация которых правительствами стран с формирующимся рынком позволит повысить стабильность национальных финансовых систем.

Ключевые слова: банковское регулирование, устойчивость национальной банковской системы, стоимость единицы труда, индикатор раннего предупреждения, банковский риск.

ABSTRACT

Kyfak A. Anti-crisis regulation of national banking systems under conditions of global financial instability. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of economic sciences, specialization 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ivan Franko National University of Lviv of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2015.

Dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological bases of bank system regulation, namely quantitative analysis instruments for measuring bank risks.

Bank risk sources, as well as patterns of origination for different risk types throughout history, have been analyzed. It is proven that available quantitative instruments commonly used to foresee, identify and quantify possible risks to a banking system fail to predict macroeconomic crises in historical retrospect. Research on the topic of banking regulation adjustments and improvements of quantitative mechanics to allow for better performance during crises is reviewed and assessed.

An early warning indicator is introduced based on unit labour cost using Eurostat data available, its robustness verified with multifactor regression analysis on the basis of historical data for EU countries of different clusters and adjusted for non-stationary data at level. The indicator has been specifically adjusted for use in Ukraine, verified in historic retrospect; critical values have been set up and verified for an early warning indicator based on unit labour cost.

Several ways of dealing with imperfect statistical data available on unit labour costs, especially in developing countries as well as countries dealing with high levels of shadow and/or informal economy, have been suggested.

Relative introduction speed of different sets of Basel committee recommendations is overviewed, determining significant discrepancies in introduction dynamics between

regions, countries within the same region, and levels of introduction. Routes of state regulation development of the banking system are proposed, aimed at increasing the stability of national financial systems if introduced by emerging economy governments, especially should the economy in question be bank-centered.

Reactions of national banking regulators to incoming macroeconomic shocks and ongoing crises are overviewed with suggestions on improving the level of trust towards the regulator's actions and policies as well as improving the chain of information transfer in both directions between individual financial institutions, the national banking regulator and the central planner.

Keywords: bank regulation, stability of national banking system, unit labour cost, early warning indicator, bank risk.